

*Ervin Hladnik
Milharčič*

PISMO ZANAMCEM

Na periferiji imperija

Pozimi 2015 je v Gevgeliji na meji med Grčijo in Makedonijo na nikogaršnji zemlji obtičala skupina Jazidov z gore Sindžar v Iraku. Bili so del milijonske množice ljudi, ki se je pred vojno umikala iz Sirije, pridružili pa so se jim ubežniki iz sosednjih držav. Jazidom je že uspelo priti v Srbijo, vendar so z neurejenimi dokumenti šli po napačni poti in se zapletli z oblastmi, ki so jih vrnilo v Makedonijo, ta pa jih je poslala nazaj v Grčijo, od koder so prišli. Grška policija na meji jih je zavrnila, Makedonija pa jih ni pustila naprej na balkansko pot v Nemčijo. Sedeli so pred šotorom agencije Združenih narodov za begunce, kjer je obupani indijski uslužbenec agencije neuspešno poskušal poiskati rešitev zanje. Niso jim pustili ne naprej ne nazaj.

Položaj Jazidov je bil nerazrešljiv. Na grški strani jih je pod zastavo Evropske unije ustavila grška policija, ki jim ni dovolila vrnitve na ozemlje Evrope. Na makedonski

strani pa jim prehoda niso dovolili slovenski, madžarski in hrvaški policisti, ki so makedonski državi pomagali urediti begunski promet. Deževalo je, prehodno taborišče v Idomeniju na grški strani meje je bilo do roba zasedeno, slaba volja se je skupaj z množicami selila skozi ozek prehod, obdan z visoko žičnato ograjo. Na obeh straneh meje so bili policisti Evropske unije, ki so beguncem iz Iraka preprečevali prehod iz članice EU v Makedonijo, ki ni bila članica in tudi ni imela kratkoročnih perspektiv, da bi to postala. Medtem ko so Jazidi sedeli na tleh, ker niso imeli pravice niti do vstopa v šotor Združenih narodov, je madžarska vlada začela spor z osrednjimi organi Unije glede prehoda prebežnikov na poti v Nemčijo in skupne evropske politike, povezane s pravico do mednarodne zaščite. Ko so Jazidi v Gevgeliji, tako kot ostali prebežniki na poti iz Grčije, govorili, da bi radi v Evropo, so mislili Nemčijo. Na prerazporeditev prišlekov med vse članice je Madžarska odgovorila z odločnim ne, ki je postal temelj zunanje politike premiera Viktorja Orbána. Zaplet v Makedoniji je bil zgolj eden od mnogih pokazateljev, da je o nekaterih ključnih zadevah med novimi in starimi članicami Unije nemogoče doseči konsenz. Skupna politika EU je nasedla na nerešljive probleme.

Francoski politični analitik češkega porekla Jacques Rupnik je skoraj deset let prej ugotavljal, da se je to zgodilo takoj ob razširitvi EU na države Vzhodne Evrope. Dve leti po praznovanju združitve se je politična slika Evrope obrnila v smer, ki je ni nihče pričakoval. Vzhodno Evropo je zajel val evroskepticizma, države pa so se začele ob vprašanju evropske ustave pričkati, namesto da bi ustvarjale novo skupno politiko.

»Starejše članice pogosto niti ne razumejo, kaj se jim je zgodilo,« je dejal Rupnik že leta 2006.

»Ob širitvi so mislili, da bo to le večja Evropa z več prebivalci. Zdaj odkrivajo, da so podvojili število igralcev in s tem spremenili tako pravila igre kot naravo institucije. Tukaj bi morali misliti zelo hitro, pa so kar otrpnili. Revolucijo v številu članic bi morala uokviriti nova ustava. Ta je bila zamišljena kot nova skupna vez za razširjeno Unijo. Bila je popoln udarec mimo.«

Ob širitvi je Evropa padla v krizo identitete in ni zmogla sprejeti svojega temeljnega dokumenta. Mnoge starejše članice je zajelo močno nelagodje ob misli na nadaljnjo širitev. Videti je bilo, da je EU izgubila kompas in da ni več jasno, kaj je evropski projekt.

»To je bila institucija, ki naj bi članice pomirila. Pomenila je mir, blagostanje, stabilnost. Zdaj jo določata negotovost in tesnoba. Namesto da bi bila odgovor na globalizacijo, se kaže kot orodje globalizacije. Ideja je bila, da zagotovi varne meje. Zdaj so njene zunanje meje nejasne in včasih se zdi, da jih sploh ni več. Nove članice so se uspešno pridružile Uniji, vendar njihova socializacija v Unijo poteka v času njene krize.«

Nove članice so dobile možnost, da sodelujejo pri redefini-ranju ideje združene Evrope.

»Vendar se bo njihov glas slišal samo, če bodo pokazale skrb in zavzetost za evropsko idejo,« je nadaljeval. »Zdaj pa vidimo nekaj drugega. Takoj po združitvi je prišlo v mnogih novih članicah do protievropskega vala. Na prvem mestu je Poljska, takoj za njo Slovaška. To je čutiti tudi drugod. Tudi

na Češkem je čutiti evroskepticizem. Letošnje volitve so na oblast pripeljale vlade, ki so evroskeptične in na trenutke tudi evrofobične. V poljski vladni koaliciji sta dve stranki, ki sta glasovali proti združitvi. Obe v Evropi vidita grožnjo nacionalni suverenosti in poljskemu katolicizmu. Do projekta sta odkrito sovražni.«

Širitev je bila na eni strani velik uspeh, ker je dopolnila Evropo, na drugi strani pa se je Evropa znašla v krizi, ki jo je globalni finančni zlom dve leti kasneje potisnil še globlje. Idej o tem, kako se iz tega izvleči, v Bruslju v središču Unije ni bilo veliko. Nove ideje so prihajale s periferije in so merile bolj na cefranje Evrope integracij kot pa na njeno krepitev. Zares zanimivo je bilo na skrajnem vzhodnem robu kontinenta, kjer je Evropa čez Bospoško skočila v Azijo.

Konec leta 2009 sem sedel nasproti turškega zunanjega ministra Ahmeta Davutoğluya. Vzdušje je bilo zelo formalno. Ob ministru so stali njegovi svetovalci in diplomatsko osebje. Zunanji minister turške republike govori zunanjo politiko njegove države, ki šteje 85 milijonov ljudi. Tema pogovora je bila načrtovano članstvo Turčije v Evropski uniji, ki je to leto začelo postajati težko. Turčijo so prvič povabili v evropske integracije že leta 1963, vendar so v evropskih institucijah napredovanje pogajanj odlagali iz leta v leto. Turčiji pa se je začelo muditi. V njeni soseščini so se napovedovali premiki, ki bi lahko sprožili krizo v Davutoğluyevi politiki ničelne stopnje problemov s sosednjimi državami.

Moje vprašanje je bilo skoraj nedolžno.

»Gospod minister, kaj je turško darilo Evropi?«

Formalno vzdušje se je razkadilo. Davutoğlu je dvignil obrvi in se nasmehnil. V tej obliki ga o zunanji politiki njegove države niso spraševali. Običajno je odgovarjal na vprašanja o tem, kaj bi Turčija pridobila s članstvom v EU in kaj vse mora storiti, da bo članstva vredna. Kaj država prinaša v evropsko diskusijo, običajno ni bila tema pogovorov. Bolj se je govorilo o problemih, ki bi utegnili nastati ob srečanju Evrope z osemdesetimi milijoni muslimanov na mejah Bližnjega vzhoda. Darila niso bila na dnevnem redu.

Vprašanje sem zastavil še v politični obliki.

»Kakšen je prispevek Turčije k razvoju evropske ideje?«

Vprašanje v resnici ni bilo nedolžno. Po letu 2000 sem ga zastavljaj vsakemu politiku, diplomatu in akademiku iz Vzhodne Evrope, ki je bil pripravljen govoriti z mano. Deset držav na vzhodnih mejah Evrope se je pripravljalo na vstop v Evropsko unijo, ki se je imel zgoditi leta 2004. Takrat so v vseh državah vladale sanje o Evropi blagostanja in varnosti. Ni bilo opaznih napovedi prihodnjih nesoglasji in konfliktov. Države so o sebi govorile kot o ladjah, ki plujejo po morjih in se približujejo evropskemu kontinentu. Približevanje je delovalo kot pospeševalec razvoja. Z vsakim odprtim in zaprtim poglavjem so bile bližje cilju. Postopoma so prilagodile svoj ekonomski sistem in sistem politične reprezentacije, reformirale šolstvo in uskladile celotno zakonodajo. Druga za drugo so bolj ali manj uspešno spremenile svoj ustavni red. Pogovori so tekli v isto smer. Kaj pridobimo s članstvom v Evropski uniji. Zanimalo me je, kaj se zgodi v nasprotni smeri. Kaj države Vzhodne Evrope prinesejo s seboj, ko te ladje končno pristanejo na obalah kontinenta?

V New Yorku sem kot prvega to vprašal predsednika Slovenije Janeza Drnovška, ki je govoril v Generalni skupščini Združenih narodov. Bolj ali manj je že bilo jasno, da bo Slovenija prestopila mejo EU kot prva med novimi državami nekdanje Jugoslavije.

»Kakšno je naše darilo Evropi?«

Drnovšek je bil nejevoljen. Vprašanje se mu je zdelo otročje. Tako kot leta kasneje Davutoğluju sem ga ponovil v zgledni politični govorici.

»Kakšen je prispevek Slovenije k razvoju evropske ideje?«

Drnovšek je odgovoril, da je Slovenija najbolj razvita med nekdanjimi jugoslovanskimi republikami in da to prinaša s seboj v Unijo. Potem je obmolknil. Drnovšek nikoli ni bil posebej zgovoren, vendar se je to tudi zanj zdelo nekoliko skromno. Molčal je, ker odgovora ni bilo. Diplomati so me opozarjali, da se tega vprašanja v procesu približevanja EU ne postavlja.

Isto vprašanje sem leta 2005 postavil madžarskemu premieru Ferencu Gyurcsányu, najzanimivejšemu postkomunističnemu predsedniku vlade države, ki je ravnokar vstopila v EU. So v trenutku prehoda ideje kaj bolj jasne? Sedel je hkrati na čelu leve vlade in madžarske socialistične stranke, ki je izšla iz komunistične partije, izvajal pa je neoliberalen program ekonomskih reform. Preden je leta 2004 vstopil v politiko, se je vpisal na visoko mesto na seznamu stotih najbogatejših madžarskih državljanov. Bilj je zgovoren obraz nove politike Vzhodne Evrope. Obogatel je v desetletju privatizacije madžarskih državnih podjetji, ki je modernizirala ekonomijo in znižala življenjski standard. Leta 2004 je

kot najbolj popularen politik v državi svojo stranko popeljal do zmage na parlamentarnih volitvah, takoj po tem pa začel izgubljati popularnost. Najprej zato, ker je njegova izjava na zaprtem strankarskem sestanku, o tem, da so socialisti dve leti lagali Madžarom o resničnem stanju v ekonomiji, prišla v javnost. Nato zaradi programa socialnih reform, ki so drastično posegle v državno asistenco, znižale socialni standard. Država je v nekaj letih vsa madžarska mesta povezala z avtocestami in se vključila v evropske integracijske procese, imela pa je padajočo gospodarsko rast. Skupaj z njo je padal socialistični premier in tlakoval pot triumfu Viktorja Orbána.

Pogovor sem začel s konstatacijo, da je bila med procesom pridruževanja EU Evropa kot spodbujevalec razvoja hkrati norma, cilj, pot in metoda. Zanimalo me je, kaj Madžarska prinaša s seboj, vendar sem najprej vljudno vprašal, kakšne koristi ima Madžarska od članstva. Odgovoril je jasno in brez obotavljanja.

»Postali smo člani kluba. Vedno smo hoteli biti člani tega kluba. To so bile naše zgodovinske sanje. Ne govorim o nekaj letih. Mnogi naši intelektualci in pisatelji so o tem sanjali petsto let. Zdaj naša ladja pristaja. Za nas to ni božično darilo, ampak naša zgodovinska usoda. Vprašanje lahko zveni preprosto, ampak ni, ker je to naravna situacija, v kateri smo želeli biti dolgo časa. Spadamo sem. To je naš prostor.«

»In deluje dobro?«

»O, ja. Spremenili so se družba, ekonomija, razmerja. Dobil smo veliko.«

To so znali povedati vsi politiki, ki so vodili svoje države skozi proces priključitve. Mene je zanimalo nekaj drugega.

»Kaj pa je darilo Madžarske Evropi?«

Sicer zelo zgovoren in neposreden premier je brez obotavljanja zašel v leporečje.

»Evropa je zaradi nas bolj barvita v kulturnem smislu. Pridobila je našo zgodovino in naš jezik. Ljudje se sprašujejo, ali je z nami močnejša ali šibkejša. Kaj bi lahko bil odgovor? Moje globoko prepričanje je, da bolj barvita Evropa Evropejcem nudi več možnosti. Naša prisotnost z našimi zelo specifičnimi madžarskimi težišči je resničen prispevek. Tega ne govorim v materialnem smislu. Ne gre za posle, za barantanje. Z našo kulturo v tem krogu ustvarjamo možnosti za nove odnose. S tem je Evropa močnejša.«

Gyurcsány je z nekaj elegantnimi besedami zakril preprosto dejstvo, da o prispevku Madžarske k razvoju evropske ideje nima veliko povedati. V procesu širitve Unije na Vzhod so se redko vprašali, kako širitev spreminja odnose znotraj zahodne Evrope, kakšno politično dinamiko pričakujejo v razširjeni mreži interesov in kako bodo nove članice preoblikovale ekonomijo in politiko kontinenta. Dovolj je bilo, da so prišle tja. Iskale so varnost in blagostanje. Načrt varnosti so pretočile s strežnika na sedežu Nato v Bruslju, pot do blagostanja pa s strežnika Evropske komisije. Sprememba ustavnega reda držav je tekla tako samoumevno in gladko, da se je članstvo v EU zdelo lahkoten proces, ki bo prinesel vse dobrine, tudi trdno valuto in še trdnejše vrednote.

Sogovorniki, ki sem jih vpraševal po darilih, so odmahnili z roko in vprašanje odpravili kot zanimivo, vendar

nerlevantno. Poljski diplomat je v neformalnem pogovoru rekel, da je Poljska Evropi dala papeža Janeza Pavla II. in pokončanje komunizma. »Kaj bi še radi? To zadošča za naslednjih sto let.« V Bukarešti je senator Adrian Cioroianu v nekdanji Ceausescujevi palači za hip pomislil, kaj bi lahko bil odgovor. Bilo je leto 2004, ko so njegove sosedje postale polnopravne članice, članstvo Romunije pa je bilo odloženo na leto 2007. Ni imel dilem o tem, ali bo prispevek Romunije opazen. »Veste kaj,« je na koncu sklenil. »Cena delovne sile je v Romuniji bistveno nižja kot v Evropi. Sindikati pa imajo zanemarljiv vpliv. Z nami bo Evropa postala konkurenčna azijski ekonomiji.« Zvenelo je kot neprijetna napoved, vendar je bilo zelo iskreno rečeno. Cioroianu je bil po vstopu Romunije v EU izvoljen za poslanca v Evropskem parlamentu in je postal podpredsednik skupine ALDE. Le leto dni kasneje, ko je bil imenovan za zunanjega ministra, je odstopil. Na Poljskem je v gladovni stavki v zaporu umrl romunski državljani, Cioroianu pa je prevzel odgovornost, ker njegovi diplomati niso intervenirali v njegovo zaščito. Ko je bil še senator, se je vsaj domislil odgovora, ki ga na slovaškem zunanjem ministrstvu niso imeli pripravljenega, ker tega vprašanja ni bilo na seznamu tem, ki so jih zahtevali vnaprej. Kjerkoli je bilo zastavljeno, je vprašanje vzbudilo nelagodje, povzročilo nejevoljo in pustilo vtis nevljudnosti vpraševalca.

Turški zunanji minister pa je podal odgovor z zanimivo arhitekturo. Davutoğlu je imel veselje s paradoksi. Vodil je kompliciran projekt integracije Turčije v Evropsko unijo in urejal odnose s Sirijo, Irakom, Iranom in Izraelom hkrati. Globoko veren konservativec je diplomiral na najbolj liberalni univerzi v Turčiji.

Tedanji premier in zdajšnji predsednik Tayyip Erdoğan ga je iz akademskega kabineta potegnil v turško politiko, da bi oblikoval novo zunanjepolitično strategijo turške države. Z idejo strateške globine je v enem zamahu spremenil razmerje med Turčijo in Bližnjim vzhodom. Na svojih vzhodnih mejah je bila Turčija s sedemsto milijardami nacionalnega produkta in drugo največjo vojsko v zvezi Nato vedno vplivnejša strateška sila. Na zahodni meji pa se je iz leta v leto srečevala z novimi ovirami pri procesu vstopanja v EU.

On bi moral dokončno odpreti vrata Evropske unije. Kaj ponuja kot darilo?

»Kulturo, ekonomijo, geografijo,« je odgovoril po kratkem razmisleku.

»Treba je misliti na velike reči. V naslednjih dvajsetih ali tridesetih letih se bo pred Evropo postavilo nekaj velikih dilem. Evropa lahko sebe razume kot monokulturno kontinentalno silo ali pa kot resnično globalno strateško silo. Iz prejšnjih izkušenj z Evropo vemo, da sta izpolnjena dva pogoja za to, da se Evropa razvije v strateško silo. Prvi je multikulturalizem, drugi je strateški vhod v Azijo.«

Govoril je o Aleksandru Velikem, Rimskem in Britanskem imperiju, ki da so vsi delovali enako. Sprejeli so izziv multikulturalizma in šli v Azijo. Šele ko je Aleksander Veliki dosegel Azijo in začel v svojem imenu graditi mesta, je postal globalna sila svojega časa.

»Evropa to strateško os na vzhod lahko vzpostavi samo preko Turčije. Na teh dejstvih ni nič romantičnega. Evropa potrebuje energijo. Kje so energetske resursi? V Kaspiskem

morju, v Iranu, na Arabskem polotoku. Po katerih poteh lahko energija pride v Evropo? Skozi Turčijo. Nobene druge praktične poti ni. Katerikoli parameter pogledate, je Turčija za Evropo prednost. Ponavljam. Če hoče Evropa biti globalna sila s trdnimi kulturnimi temelji, dinamično ekonomijo in strateškim pristopom do globalne politike, je turško članstvo nujno. Če hoče biti Evropa star monokulturnen kontinent, ki je zagledan sam vase, potem ji Turčija ne more prispevati nič.«

Sem ga prav razumel, da mora Evropa sprejeti Turčijo, če hoče postati globalna sila?

»Da. Toliko samozavesti je v meni, da lahko to trdim.«

Ta pogled je zvenel novo. Če sprejme Turčijo, bo evropska zastava na meji s Sirijo in bo vihrala proti Alepu in Damasku, na iraški meji bo gledala v Erbil in Bagdad, na iranski bo nekaj ur vožnje od Teherana in se bo približala Pakistanu, na severu pa bo na meji z Gruzijo in njenimi zapleti z Rusijo. Kaj Evropa s tem pridobi? Zdaj ji je kot opazovalcu udobno. Davutoğlu jo je predstavil kot dilemo zunanje politike svetovne velesile.

V njegovi perspektivi bi se Evropa morala soočiti z osemdesetimi milijoni evropskih državljanov muslimanske vere in poiskati način sobivanja z njimi, tako kot so katoliki našli način sobivanja s protestanti, pri katerem je razlika postala politično nerelevantna. Potrebni je bilo tristo let vojn, vendar je Evropa na koncu razvila državo kot liberalno reprezentativno demokracijo. Turčija je svoj avtoritarni model vladanja postopoma prilagajala zahtevam političnega liberalizma in je zahtevala direktno soočenje z močjo evropske reprezentacije. Podoba je bila mikavna. Dediči evropskega

imperializma in dediči Osmanskega imperija bi sestavili globalno velesilo, ki bi modro zastavo z dvanajstimi zvezdicami zabili na meje s Sirijo, Irakom in Iranom in določali politiko Bližnjega vzhoda na eni strani, na meji z Armenijo in Gruzijo na kopnem, na morju pa z Rusko federacijo in Ukrajino. Ena poteza bi Evropsko unijo prisilila, da sebe razume kot odločujoč dejavnik v najbolj dolgotrajnih konfliktih sodobnega sveta. Davutoğlu ni fantaziral. Turčija je kandidirala za integracijo z drugimi najmočnejšimi oboroženimi silami v zavezništvu Nato in z ekonomijo, ki se je približevala moči velikih evropskih držav.

Obstajala pa je še druga možnost. Da Evropska unija Turčijo kot kandidatko zavrne. V Davutoğlujevi sliki sveta bi potem ostala provincialen kontinent, ki se bo ukvarjal samo z napetostmi med svojimi članicami. Vendar je bil zunanji minister optimističen.

»Vemo, kaj moramo storiti. Vemo, da je EU naš strateški cilj. Želimo biti člani EU zaradi številnih razlogov. Želimo nadgraditi našo demokracijo, izboljšati življenjski standard, reformirati našo okoljsko politiko, izboljšati trgovino in konkurenčnost. EU vidimo kot uspešen model, ki se mu spleča ustvarjalno pridružiti. Želimo biti del Evrope, ker verjamemo, da bi to ustvarilo nov vzgon za mir v globalni in regijski politiki.«

Zvenelo je skoraj romantično. V Evropi je bilo veliko glasov, ki so turško kandidaturo v najboljšem primeru prikazovali kot nerealistične sanje. Kaj pa če do članstva ne bo prišlo?

»Mi sledimo jasnemu cilju. Če bo EU vztrajala s sedanji mi in vedno novimi razlogi, zakaj noče Turčije za članico, to ne bo naš konec. Še naprej bomo ena najpomembnejših

držav v mednarodni politiki. In to vsi vedo. Zato smo samozavestni.«

To je bil zadnji trenutek, ko se je bilo o perspektivah Evrope še možno pogovarjati kot o dilemah med svetovno super-silo in zbirko provincialnih preokupacij. Le dve leti kasneje sem se Davutoğluja spomnil, ko sem stal v Kairu na stičišču, kjer se ulica Talaat Harb izteče na trg Tahrir.

»Narod zahteva, Mubarak mora oditi,« so januarja 2011 skandirali na trgu. Zahtevali so polno reprezentacijo političnih sil v parlamentu, depolitizacijo policije in vojske, transparentne volitve in demokratično oblast. Zvenelo je kot oživitev razvoja evropske ideje v arabščini. Trg je bil poln ljudi, ki so prišli iz vseh četrti velemesta. Ignorirali prepoved zbiranja in policijsko uro. Na strani, ki gleda proti evropskemu središču mesta, je bila improvizirana bolnišnica, pred njo odri, na katerih so se cel dan vrstili politični govorniki opozicije, ki so na kose sekljali diktaturo predsednika Hosnija Mubaraka. Odstop so zahtevali advokati, ki so prišli na trg s svojim združenjem. Ob njih so bili sodniki, pisatelj Alaa al Aswany, skupaj z muslimanskimi brati iz četrti Imababa in sindikati tekstilnih delavk. Trg je vrvel od neskončne množice mladih, ki so prišli z univerz in s podeželja, ter starih aktivistov, ki so šli skozi zapore zaporednih režimov. Islamisti, socialisti in liberalci skupaj. Vsi z mobilnimi telefoni v rokah in profili na socialnih omrežjih. Kratka sporočila, slike in videe so pošiljali v Tunizijo, Libijo, Sirijo, Savdsko Arabijo in Irak. Egipt se je v svojih največjih demonstracijah srečal z modernostjo celotnega arabskega sveta. V državah Zahodne Evrope so govorili o moči »arabske ulice«, ves Bližnji vzhod pa je kazal podobo sveta z

razvitim javnim mnenjem, ki je temeljilo na časopisih, vsaj eni televizijski postaji, sindikatih, poklicnih združenjih in stotisočih študentih na fakultetah od Casablance do Adena. Na ulicah so bili tanki, ki pa se jih množice niso bale, ker so delovali zastarelo.

»Dovolj je bilo revščine,« je dejala Amra Hentavi, ki je stala ob tanku in se pogovarjala z vojaki. Na drugi strani trga je še vedno gorela imponantna zgradba, v kateri je bil sedež Mubarakove stranke. Gorela je že dva dni, ne da bi jo kdo gasil. »Nekdo bi moral poklicati gasilce,« je rekla mlada ženska, »ampak na katero številko, saj nobena ne deluje. Ali sploh še kaj deluje?« To je bilo vprašanje, ki si ga je že drugo noč postavljalo nekaj deset milijonov ljudi. Ali sploh še kaj deluje. Ima Mubarakov režim še kakšno številko? »Prišel sem iz Naserjevga mesta,« je povedal advokat Ajman Asar. »Na vsej poti ni bilo niti enega policista. Videl sem morda deset vojakov. Zelo malo. Kdo nas bo branil?«

V dveh nočeh je bilo v treh velikih mestih ubitih več kot sto ljudi. Zagorele so policijske postaje in državne zgradbe. Na trgu Tahrir pa je bilo vso nedeljo praznično vzdušje.

Na vogalu sem stal z urednikom državnega časopisa *Al Abram*. Hani Šukrala je položaj sklenil s tesnobno napovedjo: »Režim državo potiska v kaos, da bi lahko potem udarili z železno pestjo.«

Njegova ugotovitev je bila preroška. Po kratkem predahu kaotične demokracije je general Abdel Fatah el Sisi izpeljal vojaški udar in se dal oklicati za predsednika države. Med njim in Mubarakom je bila opazna razlika. Mubarak je kariero začel kot predsednik in končal kot tiran. El Sisi je kot tiran začel.

Vendar je bilo januarja 2011 vzdušje praznično. Revolucija je zajela eno najstarejših držav na svetu. Šukrala je bil najbolj prodoren analitik egiptovske družbe, kar sem jih poznal. Vprašal sem ga, kakšen misli, da bo odgovor Evropske unije na množične demonstracije, na katerih so uporabljali revolucionarno govorico.

Hani me je gledal, kot da ne razume vprašanja.

»Kaj bodo na to rekli v Bruslju?« sem ponovil.

Široko se je zasmel.

»Koliko ljudi misliš, da je tukaj?«

Rekel sem mu, da vsaj milijon.

»Tukaj je dva milijona ljudi,« je rekel. »Zagotovo se kdo sprašuje, kakšna bo reakcija Washingtona. Kdo morda pomisli na to, kaj bodo rekli v Londonu. Ti si edini, ki se sprašuje, kaj bo naredila Evropska unija.«

To je bolelo. Prišel sem iz države, ki je bila šele sedem let članica EU, pa so se v njej že slišale tožbe, da članstvo ni izpolnilo sanj o varnosti in blagostanju. Zaupanje, da bo Evropa popravila zločinski vtis iz vojne v Bosni in Iraku in s politično ofenzivo nastopila v revolucionarnem obdobju Bližnjega vzhoda, je bilo medlo. Ni znala razrešiti niti periferne problema razmerij na Balkanu. Srbija je tam vodila politiko, v kateri je sosednje države razumela kot prehodne tvorbe. Načrt priključitve skoraj polovice Bosne in Hercegovine, cele Črne Gore in Kosova z mirom ali vojno je bil prav tako živ kot leta 1986. Vendar ni bilo mogoče verjeti, da bo Evropa svojo periferijo prepustila drugim.

»Boš videl, da se bo v Kairu prikazala lady Ashton,« sem

zagotovil prijatelju, ki je v meni že videl prebivalca kontinenta, ki je vzbujal vtis prelepega muzeja brez političnega vpliva v svetu in s težavami učinkovite politike na lastnem ozemlju. Catherine Ashton je bila visoka predstavnica Evropske unije za zunanjo politiko. Na njej je bilo, da pod zastavo Evropske unije vzpostavi stik z novimi političnimi silami, ki so preplavile ulice v vseh egiptovskih mestih, in presodi, kakšno vlogo bodo v preobratu v političnem režimu odigrali načelnik generalštaba general Mohamed Tantavi in egiptovska vojska. Šukrala se je zarotniško nasmehnil in odkimal. Evropa ne bo odigrala nobene vloge.

Že osemnajst dni kasneje se je potrdilo, da je imel prav. V Kairo ni prišla lady Ashton, ampak britanski premier David Cameron. Bil je prvi visoki svetovni politik, ki je obiskal generala Tantavija na njegovi novi funkciji vodje vojaškega sveta, ki je vladal Egiptu od 11. februarja, ko je vojska prevzela upravljanje z državo. Nove odnose z Egiptom ni oblikovala evropska politika, ampak separaten britanski interes. Postopno sesuvanje ustaljenih politik do Tunizije, Libije in Sirije niso spremljali iz Bruslja, ampak iz Washingtona in prestolnic evropskih držav, katerim se je zdelo, da morajo tam ščititi svoje partikularne interese. Tudi ko je leta 2015 kolaps državnih politik v državljanske vojne v Srednjo Evropo pripeljal milijon sirskih beguncev v spremstvu ljudi, ki so iskali Evropo na poti iz Afganistana, Irana in Iraka, Evropa ni imela ene migracijske politike, ampak 27.

Čez leta sem nekdanjega Mubarakovega zunanjega ministra Amra Muso vprašal, kako razumeti evropsko politiko do njegovega sveta in kako on razume Evropo. Leta 2018 je bil predsednik Arabske lige. Leto 2015 je bilo leto vzpona

predsodkov, zavračanja in tudi odkritega rasizma do Arabcev in Afričanov. Najbolj razgrete oblike zavračanja pa niso prišle iz tradicionalnih trdnjav dedičev kolonialnih sil, temveč iz Madžarske, Poljske, Slovaške in sorodnih držav nove Evrope.

»Dragi moj prijatelj, verjamem, da so bila ta čustva vedno prisotna,« je odgovoril. Zdaj so po njegovih izkušnjah samo stopila stopnico nižje. Med hladno vojno se je Evropa ukvarjala s polemiko med zahodnim in vzhodnim zavezništvom in ni bilo potrebe, da pridejo do izraza. Potem pa je nastopilo novo stoletje. Nov svetovni red.

»Nastal je cel kup čudnih teorij sveta. Konec zgodovine, spopad civilizacij, ameriško stoletje. Vse te teorije in koncepti so bili zelo približno, nemarno domišljeni. Polni so bili negativnih čustev in so prinašali negativne sklepe.

V to sta vpleteni Kitajska s svojim vzponom in vrnitev Rusije v svetovno politiko. Evropa je začela pokati po šivih. Ko se je vzhodna Evropa pridružila zahodni Evropi, je ostala vzhodna Evropa. Zahodna Evropa pa je bila še naprej zahodna Evropa. Zahod, na kratko. Nikoli se nista zares združili. Zato iz Poljske, Češke, Madžarske in drugih držav slišite popolnoma novo evropsko govorico. Nekaj v nizkih tonih, nekaj pa v zelo povišanih. Ta čustva so prišla na dan zato, ker je svet v stanju popolne zmede.«

V Tirani je Remzi Lani v istem času gledal proti Evropi z vedno večjo zaskrbljenostjo. Direktor albanskega medijskega inštituta je vsako jutro razgrnil politični zemljevid svojega sveta in na njem videl, kako ga vedno bolj potiskajo čez meje njegove periferije. Napovedoval je, da si Evropa s tem gradi lep problem. Od povsod sliši, da je Evropa polna.

V Albaniji s tem razumejo, da jih ni v Evropi, čeprav so na njenem zemljevidu.

»Pozabljene države na svojih zunanjih mejah lahko Evropa potisne v stran in jih prepusti komu drugemu, ker so njihovi problemi prezapleteni, da bi se z njimi produktivno ukvarjala. Lahko se obnaša kot imperij in okoli sebe postavi zid. Vendar se zaradi tega nobena ne bo premaknila od vrat. Tako kot države, ki jih kontinent sprejema za svoje, so prepričane, da so tudi same branik Evrope pred zunanjim svetom in da je njihovo mesto na drugi strani zidu.«

V Pragi je ekonomist Tomáš Sedláček ta pogled obračal, vendar je tudi on na koncu prišel do zidu. Avtor knjige *Ekonomija dobrega in zla* se rad poigrava s svojo znanostjo in ekonomske tokove analizira z biblijskimi zgodbami ali televizijskimi nadaljevalkami. Po Pragi se vozi na električnem skiroju z enim samim kolesom. Moderen človek. V njegovem pogledu niso vzhodne države vstopile v EU, ampak je Evropa vstopila vanje. Premaknile se niso države, ki plujejo kot ladje. Premaknile so se meje Evrope, ki trdno stoji na mestu. Negotovost o tem, do kod se znajo meje premakniti, pa povzroča civilizacijsko nelagodje, ker brez jasnih meja kontinent tudi sam ne ve, kje na zemljevidu sveta se nahaja. Zato brez samozavesti posega čez svojo periferijo in se navznoter izgublja v neskončnih pogajanjih o svoji identiteti.

»Evropa zna dominirati svetu, pa se vseeno počuti, kot da ga izgublja. Evropa je poleg Avstro-Ogrske edini imperij, ki ima svoje sovražnike znotraj sebe. Veliko ljudi se boji Kitajske. Kitajci se Kitajske ne bojijo. Mnogo ljudi se boji Rusije, Rusi pa se je ne bojijo. Mnogi se bojijo Amerike. Kdaj ste srečali Američana, ki bi se bal Amerike? Nihče na svetu se

ne boji Evrope, samo Evropejci trepetajo pred njo. Bojimo se evropskih institucij, ker v njih ni demokracije, bojimo se izgube suverenosti in brisanja identitete. Same neumnosti. V istem letu smo slišali množice ljudi, ki so vzklikale Evropi. ‚Evropa, ti si prelepa.‘ Najprej so se oglasili iz Ukrajine. ‚Evropa, želimo si te in hočemo pripadati tebi.‘ V Ukrajini se je zgodila največja manifestacija za evropsko integracijo v zgodovini. Žal se je zgodila zunaj evropskih meja. Isto smo slišali od ljudi, ki so bežali iz Sirije. Evropa je lepa dežela, v kateri bi vsi radi živeli.«

Vprašanje je, zakaj se Evropa obnaša dvoumno, ko ostali svet hkrati sprejema kot svojega in zavrača njegove prebivalce. Njegov odgovor je, da zato, ker je zbegana. »Čakajte, čakajte. Občudujete nas? Ali ni tako, da so nas prišli uničiti? Dvojni angst, kot bi rekli Nemci. Strah zaradi občudovanja in strah, da nam bodo vzeli naš prostor. Če hočemo živeti v globaliziranem svetu, moramo vzeti za svoje vse dele globaliziranega sveta. To, kar zdaj doživljamo, ni nič v primerjavi s tem, kar bomo doživljali, če se realizirajo napovedi posledic segrevanja ozračja. Premiki prebivalstva bodo brutalni. Na krize se moramo navaditi. Pred dvajsetimi leti se nam je svet zdel prelep. Še 11. september je Evropo zgolj oplazil. Lepo se je širila in prosperirala. Potem so druga za drugo prišle finančna kriza, grška kriza in migrantska kriza zaradi vojn v naši sosesčini. Vse krize nas prevprašujejo, ali si bomo pomagali med seboj.«

Vojna v Ukrajini jo je razcepila ob vprašanju, kako pomagati napadenemu sosedu. Ob razrušenju Gaze in direktni obtožbi genocida je ohromela in se zatekla v gozd pravnih definicij.

Sedláček je svoj kontinent videl kot deželo iz *Igre prestolov*.

»Obstaja razsvetljeno kraljestvo, ki je obdano z zidom. Za tem zidom so Divježi in Oni. Divježi so človeška bitja, ki živijo v divjini, Oni pa so zombiji. Civilizirani svet lahko preživi le tako, da odpre vrata in spusti Divježe noter, zombije pa zadrži zunaj. Med kraljestvi in Divježi je vedno obstajala ta napetost. Če kraljestvom ne uspe pridobiti Divježev, bodo prišli Oni, uničili Divježe in jih spremenili v zombije in potem skupaj napadli kraljestva. Strategija je torej jasna. Divježe moramo spustiti čez zid, ker se borijo proti istemu sovražniku kot mi, zombije moramo zadržati zunaj in poraziti.«

Nihče pa se sam ne bo premaknil stran od vrat trdnjave. Ker je za zidom en cel kontinent, ostaja vprašanje vedno isto. Kakšno je naše darilo Evropi? Tolikšno kot naš prispevek k razvoju evropske ideje.

Ervin Hladnik Milharčič od leta 2006 dela kot novinar časopisa *Dnevnik*, kjer objavlja reportaže, intervjuje in dvotedensko kolumno. Konec sedemdesetih in na začetku osemdesetih let je delal na *Radiu Študent*, kasneje za *Mladino* poročal o samodestrukciji jugoslovanske federacije in do leta 1995 kot vojni dopisnik poročal iz vojn na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in na Kosovu. Med leti 1995 in 2004 je bil za časopis *Delo* dopisnik iz Kaira, Jeruzalema in New Yorka. Po dveletnem urednikovanju *Sobotne priloge Dela* v *Dnevniku* in prilogi *Objektiv* zdaj objavlja reportaže in kolumne, ki gravitirajo proti državam vzhodne periferije Evropske unije. O jugoslovanskih vojnah je leta 1996 v Prištini pri založbi Zeri objavil knjigo *Lufta, paqia dhe liria* (Vojna, mir in svoboda), leta 2015 je pri založbi Il Saggiatore kot avtor sodeloval pri *La guerra dei dieci anni. Jugoslavia 1999–2001* (Desetletna vojna. Jugoslavija 1999–2001), leta 2009 pri Beletrini objavil *Pot na Orient*, leta 2007 zbirko kolumn *Spopad civilizacij za otroke*, leta 2009 pri založbi Modrijan *Kratke zgodbe o prihodnosti*.